

Indien datgene, menschen in ook gekomen den" van kerk- en type. Dan elkander heb- val bleek, kan van het Luther- van kerkfor- vrucht" der volg' van het n der Reforma- het Luthersche recht, tegen- stelden zich op n uiteengaande en neen. Ge- eenstemming Hebben wij nu eggen: dat hier en denzelfden zeer oud, dat zijn aard, dat dat uit één- het bitter, en

over het geheel gereformeerden r staan. Wij er- vruchten der groot gedeelte hun uitwerking waren dan ook ten, die hier de vraag gaat d men met het neen" van den deze twee te andere te over- tot de ver- éne boom der een-vrucht had nde, bescha- bekeering (nog al men met de en was. Dat die men niet om der Refor- gehinderd door id. En dat dus en boom vol- sche, noch de

lezen keer het en al te gretig n ontsnappen op den duur is oord „plurifor- ben zal, dan ze gedachte in n", dat zich in Maar in geen lkaars tegen- er als „ja" en kander excom- zijnde pun- is gezegd werd, formeerden elk i dan hier het len? Dit woord het ongemerkt

eens over die e Grieksche en vasthoudende eerste en een- ord pluriformi- van kerkfor- zen de pluri- kerk? Dat de ard heeft, dat gerde de Re- nen. Ze heeft heeft met haar a" der Refor- toch pluri- h in woorden men, dat het wedergeboorte, n sterven, mo- n de Gerefor- iekschen. Maar rukken — niet kerk of kerk- n geding is- che kerk — en telbare schare ds ondanks ike het rechte zelf kinderen tit of een ander niet spreken ant, consequent en te spreken amheid als van niteit van het naar analogie iforme levens- il heeft hij zich

misgaan aan het zevende gebod, de ander, al heeft hij in overtreding geleefd tegen het vijfde; en zoo ook weer een ander Gods kind wezen, al doet hij zijn plicht niet tegenover het vierde. Maar gaat het nu aan, het type der ongehoorzamen en dat der gehoorzamen¹⁾ samen te herleiden tot twee „pluriforme" typen van levens-praxis, juist ten aanzien van de in geding zijnde punten? Het zal niet mogelijk zijn.

Ieder onzer zal er bang voor worden, als het op het terrein van de geboden 1—3, 5—10, gebeurde. Maar dan moeten wij er óók bang voor zijn, wanneer men zóó doet inzake het VIERDE gebod, dat over den kerkdienst en over de kerk-instituering handelt.

En als wij dan tenslotte ten overvloede óók nog denken aan de Grieksche kerk, die van de later Roomsche zich heeft afgescheiden, heusch niet door, als „vrucht" eener reformatie en nieuw kerktype te vormen, doch door inzake het vergaderen van de kerk, gelijk ook in andere zaken van leer en leven, niet meer met de andere christenen mee te kunnen gaan, dan is toch wel duidelijk, dat ook in dit punt van pluriformiteit niet recht gesproken kan worden. Het is heel gewone pluraliteit van instituten. Over de menselijke zonde en zwakheid (in welke laatste ook wij Gereformeerden met „alle vleesch" deel hebben), welke zonde en zwakheid de oorzaak zijn der schuldige pluraliteit, moet men niet heenlopen, door van pluriformiteit te spreken. Want zóó gebruikt men een mooi²⁾ woord voor een leelijke zaak. Zoo pleistert men met looze kalk. Dit laatste is allerminst een haterlijkheid, want ieder geeft toe, dat we hier voor een moeilijke vraagstuk staan. Ook vergete men niet, dat zij, die o.i. hier met looze kalk pleisteren, de zónen zijn, die in liefde over de zonden der vaders vergoelijkend hebben willen heengaan, niet over eigen zonden. Dit is dan ook het element van waarheid in de opmerking van prof. Hepp, dat de pluriformiteitsleer een streng kerkbegrip, en een eigen strengen kerk-ijver niet in den weg staat. Alleen maar, het noemen van de zonden der vaders met schoone namen is toch niet goed. Want, zullen ook de zonen zelf tot inkeer komen, en zullen dus de vruchten van de Reformatie, door zuivering en versterking van den boom, weer beter kunnen wassen, dan dient men een onvoldragen vrucht ook met dién naam te noemen; dan dient men „ja" en „neen" als elkanders tegenstelling, en niet als variatie van elkaar te beschouwen; en dan moet men terugkeeren tot de eerste beginselen van nuchterheid en waarheid.

Zoo komen wij aan de tweede vraag, die in ons voorgaand artikel gesteld is; wat is nu toch eigenlijk dat geheimzinnige „wezen", waarvan men verscheiden verschijnings-„vormen" hier aanwezig acht?

Maar omdat dit punt ons te ver zou voeren waren wij het liever voor den volgende keer.

K. S.

„De Rotterdammer" over geest en methode.

Met terzijdelating van veel, dat met de zaak niets te maken heeft, antwoord ik even op wat „De Rotterdammer" opmerkte naar aanleiding van wat ik schreef in ons nr. van 21 Dec. (het ging over een citaat van Dr H. Beets).

Het blad meent, dat er misverstand in het spel is; helaas is dit niet zoo. Ik wist, dat inzake het congres iets was overgenomen van Prof. Kuiper (pro) en van Prof. Visscher (contra). Het blad meent, dat daarmee aan den eisch der objectiviteit is voldaan. Ik ontken dat, n.l. indien (gelijk het geval is) de lezers worden onthaald op een citaat van Dr H. Beets, die beweerde, dat de heeren Haitjema en Schilder maar eens met elkander praten moesten. Als „De Rotterdammer" meent — terwille van de relatie met Amerika! — dat te moeten doorgeven, dan is het noodig, vooraf verteld te hebben, dat hier tegen niet het minste bezwaar is, dat de weg daartoe geweest is, dat de bezwaren heel andere waren. Ik verlang niet, dat „De Rotterdammer" mij citeeren zal; dat laat mij koud. Maar ik verlang wel, dat, als het blad dat doet, dan ook gezegd wordt, waar het om gaat. Een Amerikaansch orgaan kan b.v. óók wel beweren, dat ik b.v. meer havermout moet eten. Maar als ik het nu eens dagelijks deed? Indertijd vermaande „De Rotterdammer" mij — per inzender — „Pniel" te lezen. Maar ik kreeg het al jaren lang gratis uit vriendschap van den „Pniel"-redacteur....

Het blad zegt: wij hebben twee professoren het woord gegeven, en die zijn beiden langer in het professorenvak dan prof. Schilder; hij zal het niet kwalijk nemen, dat wij voor het doorgeven van een pro- en een contra-stem die twee oudere collega's lieten spreken. Het argument kan mijn gemoed niet beroeren. Want a) het congres is geen professorenzaak; b) één der professoren is bestuurslid van den Calvinistenbond; c) als het blad

1) Herinnering tegen onverstand voor de zooveelste maal; het gaat hier alleen over dat ééne punt dat in geding is!

2) Mooi bedoeld; het woord zelf lijkt ons om later te noemen redenen vrij ongewenscht.

de stem van prof. dr H. Visscher overneemt, dan weet het natuurlijk, dat deze door zijn herhaalde uittalingen over de gereformeerden (b.v. over hun „liedjes") niet bepaald indruk maakt bij de gereformeerde lezers; d) ik voor mij meen, dat een blad, dat objectief zijn lezers wil inlichten, goed zal doen, aan de meening van prof. dr H. Visscher niet meer aandacht te schenken dan b.v. aan de opinie van dr K. Dijk, trouw lid der Geref. Kerken, redacteur van De Heraut, voorzitter der Synode, en curator van de beide Nederlandsche gereformeerde hoogeschoolen.

Conclusie: ik vraag niets. Maar als De Rotterdammer over mij spreken wil, dan moet het objectief gebeuren.

Ten laatste: dr Beets (zie diens voorrede op de uitgave van dr Kuipers Stone-lezingen) waardeerde de H.H. Barth en Haitjema in hun theologie heel anders dan ik. Dat worde ook niet vergeten. Overigens: als dr Beets in 't land komt, spreekt hij niet alleen de Rotterdammer-redactie, maar ook mij. En van harte. Maar zaken blijven zaken. En aan stemmingsstukjes hebben we niets.

K. S.

„De Nederlander".

In „De Nederlander" van 4 Jan. '35 („Voor den Zondag") wordt met een enkel woord gesproken over de radio-sprekbeurt, die ik onlangs voor de microfoon der Ned. Chr. Radio-vereeniging hield.

Wat daar over het ontstaan dier lezing gezegd wordt, is al even onwaar, als wat over den inhoud beweerd wordt.

Weerleggen doe ik dit niet.

Ieder, die geluisterd heeft, kan weten, dat het geen het blad mij laat zeggen, door mij in geen enkel opzicht beweerd is. En het zal daarom ook overbodig zijn, over de rest te spreken.

Ik volsta met een korte afwijzing van dit artikel, dat trouwens tegen de Geref. Kerken in het algemeen uiterst onbillijk en onzakelijk is.

Omdat echter enkele beschouwingen het artikel mede vullen, wil ik in den loop der volgende weken daarop wel met een enkel woord onder Persschouw ingaan. Ik zal dan tevens citeeren.

K. S.

A. den Doolaard. „Oriënt-Express".

Van den Auteur A. den Doolaard, over wiens werk ik in ons blad herhaaldelijk heb geschreven (jg. 13, nos. 23—41, jg. 14, no. 28), is een nieuw boek verschenen, dat, in verband met de aangegeven artikelen, onze aandacht verdient.

De lezer herinnert zich, dat A. den Doolaard (pseudoniem voor C. Spoelstra) zijn literaire werkzaamheid begon als dichter van onstuimige verzen in den vitalistischen toon. Zijn bundels „De verliefde Betonwerker" en „De Wilde Vaart", evenals de „Balladen van den onbekenden Soldaat" en „De gestorven Landloopers" zijn, naar Anthonie Donker heeft opgemerkt „leven-veroverend, maar van een levensmoed, die nog onbepaald is". Ze worden gekenmerkt door een „onstuimige romantiek" en „een voorliefde en vereering voor sterke, heroïsch romantische gestalten".

Bij zijn overgang naar het proza, dien hij met de andere jonge dichters van de twintiger jaren onder aanvoering van Marsman deed, veranderde de vorm van zijn werk, maar bleef het karakter. Zijn eerste roman „De laatste Ronde", was van eenzelfde onstuimigheid als zijn eerste verzen, onbesuisd vitalisme in „wilde vaart", maar innerlijk hol. En enkele volgende proeven, „De Witte Stille" en „van Ski en Propellor", leden, ofschoon in mindere mate dan „De laatste Ronde", aan hetzelfde euvel van „veel krachtvertoon en krachtverbruik" — ik citeer nog eens Anthonie Donker — „en daardoor een fatale verwijdering van de essentialia des levens".

Eerst toen zijn belangstelling zich ging concentreren en, mede ten gevolge van eigen waarneming, zich ging richten op het levensbeeld van den niet-westersch-gecultiveerden Europeaan, kwam er beheersching in zijn boeken. „De Wilden van Europa", straks het literair-voortreffelijke „De Druivenplukkers", waren een belangrijke vooruitgang. „De Herberg met het Hoefijzer" bracht de juiste aanwending van expressieve kracht en de zuivere aansluiting van het vitalisme aan de essentialia des levens. Dat kleine boekje was, gelijk ik heb aangeleend in het genoemde artikel (jg. 14, no. 28), een kunstschepping, die boven al het gelijkijdige uitreikte in betekenis en de beloften, die het vroegere werk inhield, volkomen inloste. Het gaf weliswaar ook een beeld van ongeremde menselijkheid, maar nu gesteld tegen den forschen achtergrond van woeste natuur en primitieve cultuur en daarom niet slechts verantwoord, maar zelfs ontroerend.

Het nieuwe boek, „Oriënt Express", blijft in dezelfde sfeer.

Ook nu weer is de omgeving die van het Macedonische bergland en zijn de menschen dezelfde

ontembare krachtfiguren, omdat op het spel staan hun liefde en hun haat, hun land en hun volk.

Het ingewikkelde verhaal speelt in de omgeving der Macedonische comitadj's, die de bevrijding van hun geboortegrd willen bewerken. Ze komen in dit boek voor in heel hun historische ontwikkeling, van dat ze in 1903 zich verzetten tegen de Turksche heerschappij, tot ze, na den wereldoorlog, met verbeterde woede ageren tegen den nieuw-geworden toestand. Worstelend met laaie volharding, maar tegelijk niet terugschrikkend voor terroristische geweldmaatregelen, levend uit een brandend ideaal, maar eveneens handelend naar de impulsen van haat en vijandschap, zijn ze de echte vertegenwoordigers van het primitieve, dat door geen cultuur-vormen wordt ingetoomd in zijn uitingen.

In enkele scherp-gemarqueerde figuren heeft de Schrijver hun beeld gegrepen, hun romantisch beeld, want ze zijn fantasie-scheppingen op een basis van realiteit.

Daar is vooreerst Damian Drangov, de groote strijder uit den Turkentijd, een bijkans legenda- rische figuur in zijn heroïsche zelfopoffering en zijn alles beheerschend nationalisme. Naast hem zijn vrouw, die met hem en zijn beide broers een leidende rol heeft in de geheime verzetsorganisatie, een heldin en een furie tegelijk. Dan Milja, hun dochter, die beider aard tot een resultante van fanatisme en niets ontzienden hartstocht verenigt. Aanvankelijk de vereenzaamde onderwijzeres op een klein dorp, die trouw gezworen heeft aan het oude devies der Macedonische vrijheid (ofschoon door den wereldoorlog de verhoudingen zijn veranderd en niet meer de Turken, maar het broedervolk der Serven de tegenstanders zijn) gaat ze deelnemen aan de actie der comitadj's, als ze de geliefde is geworden van Todor Alexandrov, den bruten leider uit den nieuweren tijd, den vierden centralen persoon uit het boek. Zijn contact met de Sovjet-regeerders uit Rusland brengt het communistisch bewegen in het verhaal en daarmee een andere politieke gesteldheid, dan die van Damian Drangov en de zijnen. Als hij, nog voordat hij er in geslaagd is de verbinding met de Sovjets te realiseren, door sluipmoord is omgekomen, heeft Milja maar één levensdoel meer en is ze bezeten van één begeerte: zijn dood te wreken. In die blinde, verterende waakzucht, wordt ze het werktuig in de handen der terroristen, die een aanslag op den Oriënt-express voorbereiden, omdat die Oriëntlijn het werk is van kapitalistische en anti-Macedonische politiek. Haar eigen ideaal, Todor te wreken, is echter sterker dan de politieke invloeden, waarin ze heeft gemeend den weg tot haar doel te vinden. En zoo pleegt ze verraad aan de partij en boet dat verraad met een vreeselijken dood.

Om deze figuren, met dien van Damians broer, oom Kosta, als tegenhanger (hij heeft zich afgekeerd van alle breedere actie en legt al zijn liefde voor den Macedonischen grond in stoeren arbeid op zijn akkers), is de inhoud van het verhaal verweven, en dat met een beklemmende stijging, naarmate zich de martelende tweespalt in Milja's ziel ontwikkelt. Er laat een verterend vuur door al dat snelwisselend gebeuren heen, een suizende koorts van vrijheidsverlangen, een ongebreidelde drift naar geweld en vernietiging. En in de spanning van deze orgie van hartstochten is de lezer als met verbijstering geslagen.

Literair gezien is het boek een prachtwerk. Het is meeslepend in zijn expressieve taal en boeiend door zijn kleurigen, bewogen stijl. Het heeft, als alle boeken van dezen schrijver, schitterende momenten, vooral daar, waar het, naar de methode der proza-vernieuwing, met fel-recele plastiek menschen en verhoudingen tot levende werkelijkheden maakt. Het is geschreven in dat hartstochtelijk tempo, dat de nieuwere romankunst beheerscht en met de vurigheid, die de winst is van het vitalisme in de moderne proza-literatuur. „Er jagen", aldus heeft Gerard van Eckeren geschreven, „over dit boek de hooge nachtelijke hemelen, vol stormige, zilveren wolken; daags brandt er de vlijmende Macedonische zon de bruinroode wegen tot pulver en in de ravijnen, waardoor de comitadj's strompelen, staat slijmerig sijnwater met malariekiemen. De auteur beschrijft deze dingen minder dan dat hij ze aanduidt, zooals een schilder zijn niet angstvallig op nuances afgewogen kleuren hier en daar maar ruw-weg neersmaakt op zijn doek, maar we zien van onder die ruigheid vandaan toch zeer nauwkeurige en zeer levende beelden tevoorschijn komen.... „Oriënt-Express" is een boek, dat ik reken tot de familie van de groote werken der literatuur....

Naast deze literaire beteekenis staat die van het boek als tijdbeeld. Al is het niet een historische roman (de Schrijver zelf zegt dat in een lezenswaardige inleiding) het geeft toch in zijn oriëntteering naar historische motieven en zijn op waarneming rustende teekening van de locale verhoudingen een beeld van het roerige Balkanleven van de laatste twintig jaren, dat in zijn scherpte is van ongemeene kracht.

Maar — en dat is de keerzijde van deze verdiensten — tegenover deze treffelijke waarde-elementen staat de geestelijk-zedelijke positie van den